

Sygn. akt IV CSK 103/17

POSTANOWIENIE

Dnia 16 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z wniosku A.S.

przy uczestnictwie M.S. i S.K.

o podział majątku wspólnego A.S.

i M.S.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 16 marca 2018 r.,

dwóch skarg kasacyjnych: wnioskodawcy

i uczestniczki postępowania S.K.

od postanowienia Sądu Okręgowego w O.

z dnia 29 września 2016 r., sygn. akt I Ca .../16,

**oddala skargi kasacyjne i stwierdza, że każdy z uczestników
ponosi koszty związane ze swoim udziałem w postępowaniu
kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w P. postanowieniem z dnia 4 kwietnia 2016 r. w uznał za bezskuteczną w stosunku do uczestniczki postępowania M.S. umowę darowizny z dnia 3 kwietnia 2014 r. zawartą pomiędzy A.S. a S.K. przed notariuszem K.T., oznaczoną w repertorium A nr ... (pkt I), stwierdził, że umowa darowizny z dnia 13 czerwca 2008 r. zawarta pomiędzy A.S. a S.K. przed notariuszem D.N., oznaczona w repertorium A nr ..., jest nieważna (pkt II), ustalił, że w skład majątku wspólnego wnioskodawcy A.S. i uczestniczki M.S. wchodzi:

1) udział wynoszący $\frac{1}{2}$ części nieruchomości położonej w M., składającej się z działek o numerach geodezyjnych: 496 o pow. 4.3200 ha, 13 o pow. 1.1300 ha, 15 o pow. 1.9700 ha, 338/1 o pow. 2.7300 ha, 671 o pow. 0.8500 ha, 673 o pow. 0.5000 ha, dla której Sąd Rejonowy w P. prowadzi księgę wieczystą nr [...], o wartości 131.278,50 zł;

2) nieruchomość położona w M., składająca się z działek o numerach geodezyjnych: 50 o pow. 0.5700 ha, 144 o pow. 4.7700 ha) 96 o pow. 0.6400 ha, dla której Sąd Rejonowy w P. prowadzi księgę wieczystą nr [...], o wartości 288.612,00 zł;

3) ruchomości:

- a) ciągnik rolniczy Władimirec T-25A, rok prod. 1987 o wartości 6.000,00 zł,
- b) samochód osobowy marki Polonez ATU plus, rok prod. 1998 r. o wartości 1.000,00 zł,
- c) rozrzutnik o wartości 2.000,00 zł,
- d) brony o wartości 400,00 zł,
- e) pług dwuskibowy mały o wartości 300,00 zł,
- f) kosiarka rotacyjna o wartości 800,00 zł,
- g) spawarka elektryczna o wartości 1.000,00 zł,
- h) młynek do mielenia zboża 11,5 Kw o wartości 2.500,00 zł,

- i) prasa kostkująca wysokiego zgniotu Welger o wartości 1.000,00 zł,
- j) sadzarka do ziemniaków o wartości 300,00 zł,
- k) rozsiewacz do nawozów KOS o wartości 200,00 zł,
- l) obsypnik 5-rzędowy do ziemniaków o wartości 500,00 zł,
- m) przyczepka 2-kołowa do ciągnika o wartości 300,00 zł,
- n) przyczepka samochodowa , rok prod. 1991 o wartości 1.000,00 zł,
- o) krajzega z silnikiem o wartości 700,00 zł,
- p) udział wynoszący 1/2 części we współwłasności pompy do wybierania ścieków o wartości 250,00 zł,

q) przedmioty stanowiące wyposażenie mieszkania uczestniczki M.S. o łącznej wartości 2.000,00 zł (dwa tysiące złotych 00/100), a mianowicie zamrażarka Wirpool (o wartości 300,00 zł), pralka Bosch (o wartości 200,00 zł), telewizor kineskopowy Sony (o wartości 500,00 zł), meble pokojowe - regał (o wartości 500,00 zł), meble kuchenne (o wartości 500,00 zł),

4) kwota 4.400,00 zł stanowiąca równowartość ceny uzyskanej ze sprzedaży trzech sztuk jałowizny o numerach identyfikacyjnych [...] i 2 (dwóch) sztuk cieląt o numerach identyfikacyjnych [...],

5) kwota 89.564,61 zł stanowiąca dochody z majątku wspólnego (pkt III).

Nadto ustalił, że udziały wnioskodawcy oraz uczestniczki M.S. w majątku wspólnym wynoszą odpowiednio 40% i 60% (pkt IV) i w pkt V dokonał podziału tego majątku w ten sposób, że:

1) na wyłączną własność wnioskodawcy przyznał:

- a) nieruchomość opisaną w pkt III ppkt 2),
- b) ruchomości opisane w pkt III ppkt 3) lit. h-p,

2) na wyłączną własność uczestniczce M.S. przyznał:

- a) udział wynoszący 1/2 części w nieruchomości opisanej w pkt III ppkt 1),
- b) ruchomości opisane w pkt III ppkt 3) litery a-g i q,

c) kwotę 4.400,00 zł wymienioną w pkt III ppkt 4),

d) kwotę 89.564,61 zł, wymienioną w pkt III ppkt 5 postanowienia.

Jednocześnie Sąd Rejonowy zasądził od wnioskodawcy na rzecz uczestniczki M.S. kwotę 78.119,96 zł tytułem dopłaty, płatną w terminie 6 miesięcy od uprawomocnienia się tego postanowienia wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie w razie opóźnienia w płatności (pkt VI), nakazał wymienionej uczestniczce, aby opuściła i wydała wnioskodawcy nieruchomość przyznaną mu na wyłączną własność (pkt VII) i zasądził od wnioskodawcy na jej rzecz kwotę 5.515,60 zł tytułem zwrotu nakładów poczynionych z jej majątku osobistego na majątek wspólny (pkt VIII), oddalił żądania wnioskodawcy o rozliczenie pożytków z tytułu sprzedaży drewna sosnowego i rozliczenie oszczędności w funtach brytyjskich (pkt IX) oraz żądanie uczestniczki M.S. o rozliczenie pożytków uzyskanych ze sprzedaży drewna i pustaków w ilości 100 sztuk.

Sąd Okręgowy w O. postanowieniem zaskarżonym skargami kasacyjnymi - na skutek apelacji uczestniczki postępowania S.K. - zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w pkt V ppkt 2 lit. a w ten sposób, że zasądził, w powiązaniu z zawartym tam rozstrzygnięciem, od uczestniczki postępowania M.S. na rzecz uczestniczki postępowania S.K. tytułem spłaty kwotę 131.278,50 zł, płatną w terminie sześciu miesięcy od dnia 29 września 2016 r. z odsetkami ustawowymi w razie uchybienia terminowi płatności (pkt II); w uwzględnieniu apelacji wnioskodawcy - zmienił zaskarżone postanowienie w pkt VI w ten sposób, że ustalił równe udziały wnioskodawcy oraz uczestniczki postępowania M.S. w majątku wspólnym, oddalając wniosek uczestniczki postępowania M.S. idący w przeciwnym kierunku (pkt IVa) oraz w pkt VIII w ten sposób, że podwyższył kwotę zasądzoną tytułem zwrotu nakładów do 6.894,50 zł (pkt IVb); uwzględniając zaś apelację uczestniczki postępowania M.S., zmienił zaskarżone postanowienie w pkt III ppkt 5 i w pkt V ppkt 2 lit.d przez ich uchylenie (pkt VIa) oraz w pkt VI w ten sposób, że zasądzoną dopłatę podwyższył do kwoty 138.731,00 zł (pkt VIb); w pozostałym zakresie oddalił apelacje wnioskodawcy (pkt V) oraz uczestniczki S.K. (pkt III).

Sąd Okręgowy podzielił ocenę Sądu pierwszej instancji dotyczącą uznania umowy darowizny z dnia 13 sierpnia 2008 r. za nieważną oraz umowy darowizny

z dnia 3 kwietnia 2014 r. za bezskuteczną z uwagi na to, iż nieruchomości będąca ich przedmiotem była objęta wspólnością majątkową małżeńską. Wskazał, że w związku z przedstawieniem na rozprawie apelacyjnej przez uczestniczkę M.S. oświadczenia w formie aktu notarialnego o potwierdzeniu w trybie art. 36 i 37 k.r.o. dokonania przez byłego małżonka A.S. czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym, polegającej na nabyciu do tego majątku własności gospodarstwa rolnego, podnoszony przez wnioskodawcę zarzut braku zgody uczestniczki M.S. na dokonanie tej czynności stał się bezprzedmiotowy.

Sąd Okręgowy - odmiennie niż Sąd pierwszej instancji - uznał, iż dopłaty funduszy unijnych wypłacone uczestniczce M.S. w kwocie 89.564,61 zł za okres poprzedzający ustanie wspólności majątkowej nie stanowiły składnika majątku wspólnego małżonków. Wskazał, iż środki finansowe z tego tytułu wchodziłyby w skład majątku wspólnego, o ile istniałyby, jako wartość według stanu na chwilę ustania wspólności majątkowej, a wobec tego, że wnioskodawca tej okoliczności nie udowodnił, kwotę tę należało pominąć w podziale majątku wspólnego. Ostatecznie Sąd Okręgowy ustalił wartość tego majątku na kwotę 313.262 zł a wartość udziałów przypadających każdemu z byłych małżonków na kwotę 156.631 zł. Różnica między wartością udziału wnioskodawcy w majątku wspólnym a wartością majątku mu przyznanego (295.362 zł) wyniosła zatem 138.731 zł, co nakazywało podwyższyć dopłatę należną uczestniczce M.S. od wnioskodawcy do kwoty 138.731 zł.

Wnioskodawca w skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 k.p.c., domagał się uchylenia postanowienia Sądu Okręgowego w punktach V i VI i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie orzeczenia co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie wniosku w tym zakresie. W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego zarzucił obrazę: art. 31 § 1 k.r.o. w związku z art. 37 § 2 k.r.o. w związku z art. 908 § 1 k.c. i art. 65 § 2 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie wskutek wadliwego uznania, że umowa z dnia 6 sierpnia 1993 r. odpowiada hipotezie normy prawnej określonej w art. 908 § 1 k.c., skutkujące uznaniem, że nabyte prawa majątkowe

weszły w skład majątku dorobkowego małżonków. Drugą podstawę kasacyjną skarżący wypełnił zarzutami naruszenia art. 6 k.c. i art. 232 k.p.c.

Uczestniczka S.K., w skardze kasacyjnej, opartej na podstawie określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., zarzuciła naruszenie: art. 31 § 1 k.r.o. w związku z art. 37 § 2 k.r.o. w związku z art. 908 § 1 k.c. i art. 65 § 2 k.c. w sposób wskazany przez skarżącego wnioskodawcę, co doprowadziło do wadliwej oceny umowy darowizny z dnia 13 czerwca 2008 r. zawartej przez wnioskodawcę ze skarżącą. Powołując się na tak ujętą podstawę kasacyjną, uczestniczka wniosła o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego w punkcie III i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie orzeczenie co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie jej apelacji.

Uczestniczka M.S. w odpowiedziach na skargi kasacyjne wniosła o ich oddalenie i zasądzenie na jej rzecz od skarżących kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ocena zasadności obu skarg kasacyjnych wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy prawa majątkowe nabyte na podstawie umowy przenoszącej własność gospodarstwa rolnego, zawartej w dniu 6 sierpnia 1993 r. pomiędzy Z. i A. małżonkami S. a wnioskodawcą A.S., weszły w skład majątku wspólnego małżonków.

Nie można zgodzić się z argumentacją skarżących, że powyższa umowa miała charakter umowy darowizny z określonymi świadczeniami alimentacyjnymi i wobec tego nieruchomości będące jej przedmiotem nie powinny podlegać podziałowi jako składniki majątku wspólnego. Umowa zawarta pomiędzy wnioskodawcą a jego rodzicami w dniu 6 sierpnia 1993 r. była umową z następcą, do której mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2017 r., poz. 2336). Jest to szczególny rodzaj umowy zobowiązującej do przeniesienia własności gospodarstwa rolnego. Charakterystyczne dla tego typu umów jest to, że rolnik po przeniesieniu własności gospodarstwa rolnego na następcę może żądać od niego świadczeń przewidzianych art. 908 § 1 k.c. w zakresie uzasadnionym potrzebami

rolnika i członków jego rodziny. Umowa taka, w zależności od przyjętego wariantu, spełnia funkcje darowizny lub dożywocia, jednocześnie nie będąc żadną z tych umów. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 68/12 (OSNC 2013, nr 5, poz. 59) wyjaśnił, że umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy stanowi integralny składnik systemu emerytalnego i rentowego rolników, o czym świadczy uregulowanie jej w ramach ustawy dotyczącej tego zagadnienia. Celem jej zawarcia jest uzyskanie świadczeń z ubezpieczenia społecznego, z czym wiąże się wzajemna zależność umowy i decyzji w przedmiocie tych świadczeń polegająca na tym, że utrata mocy jednej pociąga za sobą utratę mocy drugiej z tych czynności. Tego rodzaju powiązanie czynności rolnika, następcy i państwa (świadczeniodawcy) sprawia, że umowa przekazania gospodarstwa następcy nie mieści się w katalogu umów uregulowanych w kodeksie cywilnym. W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowany jest obecnie pogląd, że gospodarstwo rolne przekazane następcy pozostającemu w ustroju wspólności majątkowej, w wyniku zawarcia umowy przekazania gospodarstwa rolnego pomiędzy nim a przekazującym, wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków (zob. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 25 listopada 2005 r., III CZP 59/05, OSNC 2006, nr 5, poz. 79 oraz postanowienia: z dnia 20 listopada 2013 r., I CSK 218/13, nie publ. i z dnia 6 września 2013 r., V CSK 417/12, nie publ.).

Podstawą oceny przynależności gospodarstwa rolnego przekazanego małżonkom w trybie omawianej ustawy pozostają przepisy art. 31 i 33 k.r.o. W małżeństwie, w którym obowiązuje ustrój wspólności ustawowej, przynależność nabytych składników majątkowych do majątków osobistych małżonków ma charakter wyjątkowy; zasadą jest, że wszelkie przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania wspólności majątkowej przez oboje małżonków lub przez jednego z nich wchodzi do majątku wspólnego małżonków. Decydujące znaczenie dla określenia, czy przekazane następcy gospodarstwo rolne stanowi majątek wspólny małżonków, ma czas nabycia i obowiązujący ich ustrój majątkowy. Jeżeli następcą, któremu przekazane zostało gospodarstwo pozostawał w ustroju wspólności ustawowej, to nabyte w czasie jej trwania gospodarstwo, na podstawie art. 31 § 1 k.r.o., stanowi majątek wspólny małżonków.

Mając na uwadze okoliczność, że w czasie przekazania wnioskodawcy gospodarstwa rolnego tj. w dniu 6 sierpnia 1993 r., łączyła go z uczestniczką M.S. wspólność majątkowa małżeńska, należy podzielić zapatrywanie Sądu Okręgowego, że gospodarstwo to weszło w skład majątku wspólnego i w związku z tym podlegało podziałowi. Odmienna, polemiczna argumentacja zawarta w obu skargach kasacyjnych, nie może prowadzić do skutecznego podważenia tego stanowiska.

W świetle powyższej oceny, bezprzedmiotowe było odnoszenie się do zarzutów skarżących dotyczących uznania za nieważną umowę darowizny z dnia 13 czerwca 2008 r. zawartą pomiędzy wnioskodawcą a uczestniczką S.K.; ich roztrząsanie byłoby aktualne tylko w przypadku uznania, że przedmiot tej umowy należał do majątku odrębnego A.S.

Wbrew twierdzeniom skarżących, okoliczności dotyczące udzielenia zgody przez drugiego małżonka na dokonanie tej czynności prawnej nie mogły podważyć skuteczności jej dokonania i włączenia przedmiotów nią objętych do majątku wspólnego. Zgoda drugiego małżonka, ani czas jej udzielenia (po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej) nie miały dla tej oceny decydującego znaczenia. Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 21 czerwca 2013 r., I CSK 621/12 (nie publ.), to, iż umowę o przekazaniu gospodarstwa rolnego podpisał tylko jeden z małżonków, nie może być podstawą do stwierdzenia, że była ona nieważna; jeżeli czynność prawna była dokonana w okresie trwania małżeństwa, skutecznego nabycia nieruchomości, której ona dotyczyła, do wspólności małżeńskiej mógł dokonać tylko jeden z małżonków. Ubocznie należy podkreślić, że zgoda drugiego małżonka, na którą powołują się skarżący - wbrew ich argumentacji - może zostać dokonana również po dokonaniu czynności prawnej i nie ma przeszkód prawnych, aby takie potwierdzenie nastąpiło po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej (art. 63 § 1 k.c., art. 37 § 2 i 3 k.r.o.).

Nietrafny jest również zarzut skarżącego wnioskodawcy dotyczący naruszenia art. 6 k.c. i art. 232 k.p.c., zmierzający do zanegowania obowiązku wykazania przez niego, że dopłaty z funduszy unijnych w kwocie 89.564,61 zł

wypłacone uczestnicze M.S. za okres poprzedzający ustanie wspólności majątkowej, istniały na chwilę jej ustania.

Zgodnie z art. 6 k.c., ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. W myśl tej reguły, powód powinien udowodnić fakty stanowiące podstawę dochodzonego roszczenia, pozwany zaś - fakty uzasadniające zarzuty przeciwko roszczeniu powoda, w tym fakty tamujące lub niweczące to roszczenie.

W orzecznictwie i piśmiennictwie zwrócono uwagę na procesowy oraz materialnoprawny aspekt ciężaru dowodu; pierwszy dotyczy powinności stron procesu cywilnego w zakresie przedstawiania dowodów potrzebnych do rozstrzygnięcia sprawy (art. 3 i art. 232 k.p.c.), drugi - negatywnych skutków wynikających z nieudowodnienia przez stronę faktów, z których wywodzi ona skutki prawne (art. 6 k.c.). W judykaturze podkreśla się przy tym, że o tym co strona powinna udowodnić w konkretnym procesie decydują przede wszystkim: przedmiot sporu, prawo materialne regulujące określone stosunki prawne oraz prawo procesowe normujące zasady postępowania dowodowego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2009 r., IV CSK 71/09, OSP 2014, nr 3, poz. 32).

Sąd Okręgowy zasadnie przyjął, że kwota 89.564,61 zł stanowiąca wartość dopłat z funduszy unijnych nie weszła w skład majątku wspólnego stron, wobec nie udowodnienia jej istnienia na chwilę ustania wspólności majątkowej. Bezsporna była okoliczność, że uczestniczka M.S. na przestrzeni szeregu lat pobierała kwoty z powyższego tytułu, jednak wnioskodawca twierdząc, że środki te powinny wejść w skład majątku wspólnego i jako takie podlegać podziałowi, powinien wykazać ich faktyczne istnienie, czego nie uczynił. Nie bez znaczenia pozostaje również charakter dopłat z funduszy unijnych, które są środkami celowymi i powinny być wykorzystywane na określone cele, którym służą. Okoliczność, że uczestniczka M.S., prowadząc gospodarstwo rolne, pobierała te kwoty, pozwala uznać, że zostały one wykorzystane na cele, na które były przeznaczone.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

jw